

Rétisasok a Dunakanyarban

A rétisas (*Haliaeetus albicilla*) egyike Európa veszélyeztetett ragadozóinak, így érthető, hogy hazánkban is fokozottan védelmet élvez. Ráadásul ebből a szempontból a legelőkelőbbek – az egy millió forintos természetvédelmi értéket képviselő fajok között szerepel.

Azért ez az előkelőség nem feltétlen üdvös, hiszen ebbe a kategóriába olyan, a kipusztulással közvetlenül fenyegetett fajok soroltatnak, mint a vésszesen lecsökkent állománnyal bíró parlagi vipera vagy – madárfajoknál maradván – a kis lilik és a vékonycsőrű póling...

Ugyanakkor néhány olyan fajt is találunk ebben a „klubban”, amelyek helyzete rendeződni látszik, s szerencsére ma már ide vehető a rétisas is.

E hatalmas méretű (a tojók elérhetik a 7 kg-os testtömeget és az akár 250 cm-es szárnyfesztávot is!), de legtöbbször nem aktívan vadászó, hanem inkább a vizek mentén „bogarászó”, legyengült zsákmányt vagy éppen dögöt kereső és fogyasztó madarak a XIX. századi folyószabályozások nyomán számos, addig klasszikusnak számító fészkelőhelyüket elveszítették. A vizes élőhelyek folyamatos átalakulása mellett az idős ártéri- és folyómenti ligeterdők felaprózódása is hozzájárult ahhoz, hogy a hazai fészkelő-faunából szinte törölni kellett a fajt. Alig 30 évvel ezelőtt már csak mutatóban volt néhány pár az akkor már természetvédelmi oltalmat élvező területeken, de az intenzív vegyszerhasználat jellemezte gazdálkodás még ekkor is éreztette negatív hatásait.

Aztán szerencsére fordult a dolog, és a rétisas hazai állománya – összhangban az európai trenddel – elkezdett növekedni. Természetesen ehhez nagy mértékben hozzájárultak azok az erőfeszítések, amelyekkel a ragadozóvédelemmel foglalkozó állami és civil szakemberek támogatták a magyar állomány mielőbbi megerősödését. Ilyen kedvező hatású közvetlen beavatkozások voltak a műfészek-kihelyezések; a fészkelések zavartalanságának biztosítása (ne feledjük, a rétisas az egyik legkorábban költő madarunk, akár már februárban a tojásokon ül, de a fiókák csak június táján repülnek ki!); a téli etetések; stb.

A sasok jólétének biztosítását közvetett segítség is szolgálta: az állami természetvédelemben erőre kapott élőhely-rekonstrukciós „hullám” az elmúlt másfél évtizedben nagyban segítette a faj újabb területeken történő meglepedését (így pl. a Hanságban).

A Dunakanyar területén – egész pontosan a Duna Esztergom-Budapest közötti szakaszán – az 1970-es évek óta folynak változó intenzitású felmérések, amelyek elsősorban a Dunán telelő és átvonuló vízimadarak létszámának megállapítására és a változások nyomon követésére szolgálnak. A nemritkán ezres récecsapatok tartós jelenléte folytán várható lenne a rétisasok fokozott jelenléte, hiszen a zord időjárási viszonyok által legyengített vagy épp a vadászok által sebzett madarak könnyű zsákmányt ígérnek a ragadozóknak. Nos, mindenek ellenére (véltetően a fentebb említett mélypont miatt) a '90-es évek közepéig alig-alig került szem elé rétisas a Dunakanyarban.

1995. januárjában jött a hír, hogy egyazon napon két alkalommal is észleltek rétisast, először Visegrádnál majd később a Szentendrei-ág déli részén. Az ezt követő „hatásszünet” után a következő idényben már novemberben felbukkant egy (később áttelelő) öreg madár Verőcénél, amelyhez még 2-3 másik (fiatal) példány is csatlakozott a récecsapatok környékén tartandó sikeresebb járőrözés végett...

Innentől – ahogy mondani szokás – felgyorsultak az események, s alig egy évtized alatt másfélszáz észlelési adatot jegyezhetünk fel naplóinkba. A sasok az ősz beálltával jelentek meg, s rendre kiteelve egészen márciusig maradtak a Dunakanyarban. Összlétszámuk (a szinkronszámlálások alapján) 4-7 példány körül alakult.

Az ezredfordulót követően egyre-másra kerültek szem elé öreg madarak még márciusban is (ekkor normál esetben már fészkelniük kéne!) valamint sikerült nászrepülő párt távcső elé hozni Pilismarót környékén.

Felcsillant tehát a remény a fészkelésre, amit a korábbiakban el sem tudtunk volna képzelni! Erre nem is kellett sokat várni: két évvel ezelőtt egy Esztergom közeli sziget idős facsoportjában fészkelésbe kezdett, majd sikerrel költött egy pár, amely évről-évre két fiókát nevel. Ezzel együtt a hazai állomány jelenleg megközelíti a 200 fészkelő párt! Mivel az országos és térségi ragadozóvédelmi tevékenységek folytatódnak, minden remény megvan arra, hogy a rétisast – a természetvédelem címermadarához, a nagy kócsaghoz hasonlóan – „lefokozhassuk”, és a kipusztulással fenyegetett fajok közül a biztos állományú fajok klubjában jegyezhessük.

Inzert 1.

Ahol biztosan lehet látni rétisast

A Dunakanyarban az elmúlt években gyűjtött, adatbázisban tárolt 130 megfigyelési alkalommal jegyzett 147 példány adatait térképen megjelenítve a következő állapítható meg: a rétisások által leginkább kedvelt egység a Duna Esztergom-Szob közötti tíz kilométeres szakasza, ahol megfelelően alacsony vízállás esetén zátonyok is találhatóak.

Itt, valamint a közeli Pilismaróti-öbölben nagy eséllyel kerül szem elé egy vagy akár több rétisas a téli időszakban.

(A térképen látható kis pont 1-4, a nagyobb 5-7 ill. 8-10, a legnagyobb pedig 14-17 közötti megfigyelési alkalmat jelöl.)

Inzert 2.

Szárcsa-bánat

A rétisas egyik kedvelt dunakanyari zsákmánya a szárcsa. Ez a nehézkesen repülő, állóvizeket kedvelő madár a téli időszakban bukkan fel a Pilismaróti-öböl jégmentes bejáratánál, ahol százas csapatokba verődve próbálja átvészelni a zord időszakot. Ilyenkor nem csak a hideggel és a táplálékhiánnyal kell számolniuk, hanem a rétisások megjelenésével is, amelyek közül a tapasztaltabb (idős) példányok rendre vámot szednek a szárcsák közül a következő módszerrel.

A sas lecsapást imitálva néhányszor átrepül a szárcsatömeg felett, amely a riadalom okán sűrű fekete „masszává” tömörödik (klasszikus védelmi forma). Ezek után a ragadozó alacsonyan keringve elkezd ereszkedni a tömegre, amely mintegy centrifuga-szerűen forogva a szélső helyekre sodorja a gyengébb, csapattal lépést tartani nem tudó egyedeket.

Néhány ilyen „tesztkör” után a sas kiválasztja a kellően lefárasztott áldozatot, amelynek szinte megváltás a rétisas (barátinak azért nem nevezhető) jobbjára, amellyel felemeli a vízről...

Inzert 3.

Az igazi méreg

A rétisas táplálékszerzési stratégiájának egyik oszlopa a dögevés. Ennek jelentősége a téli

időszakban kiemelkedő, s mivel a fiatal, vadászatban még kevésbé járatos madarak máshogy nehezen jutnának kellő mennyiségű táplálékhoz, előszeretettel rájárnak haldögökre, vagy akár a vadászok után maradt zsigerekre.

Az elmúlt években végzett számlálások alapján hazánkban mintegy 500-700 rétisas telel, s ezek jó része az alföldi halastavak köré koncentrálódik, ahol mindig akad valami – persze erre a szakemberek rá is segítenek táplálék-kihelyezésekkel.

Ami az egyik oldalon áldás, az a másikon átok tud lenni. Az elmúlt években hatalmas károkat okoztak ismeretlenek, akik szőrmés ragadozók számára (tiltott módon!) helyeztek ki méreggel kezelt dögöket. Ezekből több ízben rétisasok is fogyasztottak, amelyek közül egyik-másik csak a gyors orvosi segítségnek köszönheti megmaradását. Sajnos emellett jónéhány ragadozó el is pusztult – így az ezt előidézők nem csak milliós természetvédelmi kárt okoztak, hanem egyben a ragadozóvédelem évtizedes erőfeszítéseit is gyengítették, hiszen a rétisas védelme hosszútávú befektetés: a madarak ivarérettségüket 4-5 éves korukban érik el, párbaállásuk, sikeres költésük pedig további évek kérdése.